

Een vlag, een volkslied en een postzegel

Met verbazing bekijk ik het groeiende nationalisme. Nooit heb ik kunnen begrijpen waar dat denken vandaan komt. Waarom moeten individuen per se tot groepsleden bestempeld worden? Alsof de aarde door staten wordt bevolkt en niet door mensen. Het is al raar genoeg dat ik het arbitrair afgebakende stukje grond waar ik geboren ben niet mag verlaten, tenzij de overheid mij daar toestemming toe verleent in de vorm van een paspoort. Dat die overheid overigens het aanvragen van een paspoort op zich al verdacht vindt, blijkt door nu de vingerafdrukken van de aanvrager te gaan vastleggen. Elk land is een soort grote openlucht gevangenis met bezoek- en verlofregelingen. We hebben het feodale tijdperk nooit helemaal achter ons weten te laten en blijven lijfeigenen, alleen is het nu retorisch wat slimmer verpakt zodat het lijkt alsof we er zelf voor kiezen.

En in plaats van die gevangenis af te breken, wordt het ding nu verheerlijkt en versterkt. Het zou een aangeboren neiging zijn van mensen om zich bij een groep aan te sluiten en om zich ergens mee te identificeren. Vooral in tijden van crisis. Daar horen dan allerlei symbolen en attributen bij. Dat gaat bij naties verder dan de petjes en sjaaltjes van voetbalclubs. Een beetje land heeft een eigen vlag, volkslied en postzegel. Als er weer ergens een gebied zich afsplitst en als nieuw land verder gaat, zijn dat ook de eerste zaken die worden aangeschaft. Of beter gezegd, de gedachte aan een nieuw land wordt op voorhand alvast kracht bijgezet met die attributen. Want die symbolen zijn natuurlijk bedoeld ter onderscheiding van andere groepen en worden vervolgens aangegrepen om mensen tegen elkaar op te zetten. Dus gaan we vol enthousiasme elkaars vlaggen verbranden en nemen dat dan vervolgens weer hoog op. Nationale symbolen hebben een hoog religieus karakter.

Het tijdsgewricht is nationalistisch getint dus tuimelen mythes van volkseigenheid over xenofobe geluiden heen. Binnenkort zal vast iemand voorstellen de schooldag te beginnen met het hijsen van de vlag en het zingen van het Wilhelmus. Straks wordt het kopen van postzegels met een afbeelding van de koningin, een tulp of een molen nog een patriottistische daad.

Als je echter alle flauwekul eraf haalt, is een staat niks anders dan een constructie om het nemen van gezamenlijke beslissingen te organiseren. Wie neemt die namens wie en op wie hebben die betrekking? Hoe dwing je naleving af en zorg je ervoor dat mensen bijdragen aan collectieve voorzieningen? Het zijn de bekende vragen en ze kunnen op vele manieren worden beantwoord. Ieder arrangement om de collectieve besluitvorming te regelen heeft eigen voor- en nadelen en er is geen beste model. Een natie-staat is gewoon een specifiek besluitvormingsarrangement, waarbij het territoire onderdeel is van het arrangement. Er is geen enkele reden hysterisch te doen over een bepaald arrangement, er mythische eigenschappen aan toe te kennen of op te tuigen met een vlag en een volkslied.

Nationalisme is een omkering van het denken, doordat het start vanuit groepen. Aan die groepen worden vervolgens allerlei kenmerken gekoppeld en symbolen met veelal leeuwen of adelaars. Uit onderzoeken blijkt echter dat het zelden lukt op welk niveau dan ook groepen af te bakenen, omdat de verschillen binnen die groep meestal net zo groot zijn als de verschillen tussen de groepen. Anders gezegd: gemeenschappelijkheid op één kenmerk, bijvoorbeeld nationaliteit, gaat samen met oneindige diversiteit op alle andere kenmerken. De reden is eenvoudig: mensen zijn nu eenmaal individuen. Denksystemen die dat miskennen door vanuit collectiviteiten te redeneren, leiden per definitie tot onjuiste analyses.

We hoeven de staat niet direct af te schaffen, maar een stevige relativering zou de mensheid een stap vooruit helpen.

Marcel van Dam

SC, 15 juli 2009